

Б и δ л и о ѿ е к а „ А ї о р а ”

кнѣиїа 173

Наслов оригинала:
Oya Baydar
Köpekli Çocuklar Gecesi

This book has been published with the support
of the Ministry of Culture and Tourism of Republic of Turkey
in the framework of TEDA project.

Ова књига је објављена уз помоћ
Министарства културе и туризма Републике Турске
у оквиру пројекта ТЕДА.

Copyright © 2007, Oya Baydar © Kalem Agency

Copyright © 2025, за srpski jezik, за Srbiju i Crnu Goru, AGORA

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати,
прештампавати или преносити у било којој форми или било
којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити
на било који други начин или било којим другим средствима
дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права
за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по
одредбама закона о ауторским правима.

ОЈА БАЈДАР

НОЋ ДЕЦЕ С ПСИМА

Роман

*Превод са њурскої
Авдија Салковић*



*Омеру Магри и Турхану Гунају дуїујем захвалнос̃и
за криїи́и́ке, суїес̃и́и́је и ис̃и́равке.*

ПОЧЕТАК СУТРАШЊИЦЕ

Кад су стигли до колибе, видели су да су врата отворена. За тренутак су застали на прагу и погледали унутра. Кад су им се очи навикле на мрак, најпре су разабрали чајник на дрвеном столу, празну боцу коњака поред чајника, чашицу за чај и жуту кабаницу која је висила на наслону једне од поломљених столица. Након тога, у ћошку су приметили један спратни кревет.

Дрвена колиба мирисала је на труло дрво, на смолу и буђ. На поду, одмах испод спратног кревета, зујао је један мали уређај налик мобилном телефону и треперило је црвено светло упозорења.

Овај ћошак колибе био је још мрачнији. Неко је отворио дебели дрвени ћепенак на малом прозору. На јакој светлости која је испунила унутрашњост угледали су мушкарца и жену како загрљени спавају. На њиховим лицима био је миран, сретан израз, као да су уроњени у један те исти лепи сан. Мушкарац је грлио жену, док је женина десна рука висила са кревета. Сигурно јој је телефон испао из руке када је утонула у сан.

Нежно је узео женину руку, подигао је и ставио на мушкарчеве груди. У том тренутку схватио је да не спавају, да су били мртви. Дотакао је дугме за звук уређаја IQ400X, чуда дигиталне револуције, којег је подигао са пода. Жена је говорила: „Тамни облаци су се разишли, киша је утихнула, небо је потпуно плаво.” Глас јој је био миран, мек. Човек је питао: „Кајеш ли се?” „Не, једино за чиме жалим јесте што нисам могла видети Малдиве пре него што су потопљени. Осим тога, желела сам видети царске пингвине на Антарктику.” „Једино за чиме ја жалим јесте што нисам с тобом проживео цео живот, што незасито нисам с тобом водио љубав, што сваког трена нисам делио све лепоте овог величанственог света.” „Да смо заједно били цео живот, потрошили бисмо једно друго, не бисмо могли доживети овај тренутак.” „У праву си, живот је вредело живети макар само за овај тренутак.”

Испрва није могао препознати женино лице, невероватно се променила, смршала је, смањила се, постала је потпуно друга особа. Али препознао јој је глас. „Закаснио сам”, промрмљао је. Помиловао је њену још увек неохлађену руку, њен образ и кратку косу.

Неко од младих људи у групи рече: „Закаснили смо, лекови и материјали које смо донели више немају никакве користи.” „Познаје ли неко ову жену? Одакле и како је дошла овамо?”

„Ни ја је не познајем”, рече младић. Искључио је уређај *IQ400X* и ставио га је у џеп.

Излазећи из колибе угледао је малу, слабашну камилицу како извирује међу трулим даскама. „*Matricaria*, зар не, мајчице?” „Јесте, мој паметни сине, то је *Matricaria chamomilla*, зову је, такође, и пасја папатија.” „И, пси су добри, зар не, мајчице?” „И пси су добри, душо моја, они су наши животињски пријатељи.”

Напољу је било ведро, пријатно сунце. Небо је било потпуно плаво... Осећао се мирис земље после кише...

НАКОН ПОТОПА

Док се успињала стрмим успоном, вода која је у доњим деловима достигла ниво колена повлачила се корак по корак и блато је постајало гушће. Гумене чизме, отежале од блата, потпуно су јој отежавале ходање по клизавом терену.

Била је уморна, веома уморна. Њена тешка, дебела кабаница, која је подсећала на жуте кабанице од церада које носе поморци, рибари и ватрогасци, више јој није била од користи, осећала је како јој вода цури низ тело и како је мокра до костију. А још та застрашујућа дрхтавица... Дође јој да се опружи баш ту, у то блато... Не, не, не треба то да ради, мора се борити. Она зна да, ако се на трен заустави и посрне, више никада неће моћи устати. Је ли то само умор? Нема разлога да мисли да је преживела епидемију, да је јефтино прошла, јер је можда баш сада почињала најгора фаза болести.

Уз последњи напор, направила је још неколико корака. Осећала је тежину телефона *IQ400X*, којег је забила у задњи џеп. По навици је то називала телефоном. Био је то производ најновије технологије који никада пре није користила, нешто танко попут папира, а опет јој се чинило тешким. А да га извади и баци, да се олакша! Ионако, какве ће користи имати од тога; линије су у прекиду, комуникационе мреже су ресетоване, пале су све базне станице, дигитални трансфер-центри, сви комуникациони канали, све је било под водом.

Желела је да се ослободи терета у џепу, али се није усуђивала да га баци, није имала срца да то учини. Осим тога, можда... Можда, шта? Да није можда нада у спас док се свет дави у води? Да није можда реч о могућности да још увек једно с другим могу успоставити везу?

Замолили су је да уређај носи са собом како би се могло пратити где се налази, да га држи на сувом месту што је више могуће, иако је кућиште било водоотпорно, и да га често тестира. То је генијални производ Четврте технолошке револуције којем не треба

пуњење, који ради са звуком и светлом, који може претворити звук у текст и текст у звук и има готово бесконачну меморију. То је један од оних уређаја о којем је њен пријатељ једном шаљиво рекао: „Притиснеш ли дугме, ово би могло постати чак и авион!”

Ко јој је ово дао? Када јој је дао? Деца? Која деца? Памучни облаци или слојеви паукове мреже пролазили су јој кроз мозак. Покушава да се сети, али узалуд... Био је то привремени губитак памћења након напада дрхтавице. Беше ли то делимична амнезија? Не, рекао јој је њен пријатељ доктор, амнезија је само један од симптома, али болест, највероватније, потиче од нама непознатог вируса који напада мозак и на неко време уништава осећај за стварношћу. Ипак, није горе од колере, у овом тренутку заборављање је било боље од памћења.

Покушавајући да изује чизме да би лакше ходала, посрнула је и замало се оклизнула на клизавом блату. Није било ни гране нити грма, па чак ни чичка за који се могла придржати и ухватити равнотежу. Осим тога, данима је живела усред потпуно црног, лепљивог мрака. Навикла се на то, није јој било чудно, није се плашила. А чега се то још треба плашити?

И раније се успињала уз овај гробен. Било је то пре велике суше, пре разарања, пре рата и потопа. Било је то у једном потпуно друкчијем свету. У свету од пре више хиљада година... Покушала је израчунати: 26 година, само 26 година. Толико? Како се рачуна прошло време, чиме се мери, како се деценије претварају у миленијуме? На Судњи дан ничему неће служити календар какав познајемо.

У то време подножја планина била су прекривена шареним и разноврсним пољским цвећем. Што се више успињало, цвеће би постајало све разноврсније и огртало се гламурозним бојама. А нарочито би у пролеће наступило право весеље боја, мириса и емоција. Снежни врхови у даљини, мирис чистог снега који умива душу када се дубоко удахне...

Када се, приликом првог успона уз брдо, уморила и застала да предахне, предала се заводљивом зову зеленила, опружила се по зеленој ливади, међу цветове детелине, међу пољске зумбуле, по дивљој менти, жутој камилици и маци. Освежавајућа свежина траве, љубичаста боја пољских зумбула која јој је обојила прсте,

осећај сједињавања са земљом, мирис сена и стајњака који допире из горњег засеока... Чудила се што време, које помете многе ствари, није учинило да заборави мирисе. Помирисала је ваздух: неодређени мирис трулог дрвета, блата, кише...

У то време била је регионални менаџер једног међународног ботаничког пројекта о ендемским биљкама. Покушавали су да направе инвентар биљака у регији. Било је и више од онога што су тражили. Да ли сте тражили детелину са четири листа која се ретко виђа у природи, или планински салеп, мајмунску орхидеју, орхидеју ширванског лептира, плави кантарион за који се и није надала да ће наћи у области, или обрнути тулипан, којег још називају уплакана невеста? А још маце са тамноружичастим и љубичастим цветовима – то је откриће малих димензија, јер оне су увек плаве, ретко беле – па жуте камилице, цикорија, звончићи, дивљи зумбули, нарциси, бели и љубичасти ириси, турски каранфили...

Било је очигледно да су у том подручју морали остати дуже од очекиваног. На сваком кораку наилазили су на неочекиване нове врсте из породице орхидеја, будило им се узбуђење за истраживањем и непрестано су лутали планинама и падинама у потрази за врстама које до тада нису виђене.

У то време било је купина, патуљастих крушака и грмља шипурака са обе стране пута који се пењао уз брдо. *Прошло је више од двадесет година одавно сам најчистије јосао, али нисам заборавила латинске називе биљака, још никада нећу заборавити Rosa canina-у. Нисам могла разумети зашто смо је звали 'иличичији нос', уместо 'јасија ружа'. А зашто 'јасија ружа', то је још једна прича.*

Тих дана чај од шипка био је веома популаран, посебно међу женама. Убрала га је и поделила пријатељима и породици. А посебно је фасцинирала разноврсност орхидеја, биљака из реда салепа. Одлучили су да продуже период истраживања за још десет дана и њихов је захтев био одобрен. Муж јој је на један уобичајено толерантан начин рекао: „У реду, ако тако треба, шта да радимо, ја ћу се снаћи, али дечак те се много ужелео. Он је, заправо, везан за тебе, знаш то.”

Мој син... Имала сам сина.

Макар и пузећи, морала се попети уз успон и доћи до врха брда. Није имала другог избора и наде. Ово је био пут без повратка, а чак и кад би се вратила, није имала места на које би отишла, неког парчета земље на које је могла чврсто згазити. Чинило се да је утицај потопа био слабији у подручјима на висини. Села у подножју планине, у равници, била су под водом, али су се поплаве сручиле низ падине. У тамном сумраку дана примећују се оближња стеновита брда и врхови удаљених планина. На тренутак обузима је нада: можда постоје регије које су поштеђене потопа. Иако су насеља, села и градови у равницама и долинама били потопљени под водом, на висинама је и даље било знакова живота. Свако место на западу земље налазило се под водом, бране су попуцале, реке су се излиле, бујице које су текле као водопади однеле су све, и људе, и животиње, и зграде. Изнад воде су остала само врло висока места и у градовима горњи спратови небодера, трговачких центара и високих торњева. Било је то из научног угла сумњиво стање које је превазилазило предвиђања и најпесимистичнијих еколога и које је на убедљивост самоуверених дистопија бацало сенку. Али то је била стварност...

Куле и њазе, збој којих смо лежали исјред њрађевинских машина да сјречимо њихову њрадњу, и око којих смо данима њрођесњовали и њражили да се сруше, а њоседно шездесетњосјрајина Џамкуле, која је као бодез забодена у срце њрада, која је била њредмеј мржње свих нас, еколоја, урбанисња, Зелених... Да није било ње Џамкуле, одавно би ме однеле њојлаве. Можда је било и друјих њреживелих, али каква је корисњ од сјашавања кад је све осњало несњало и унишњено?

Њено преживљавање било је чудо. На подручју где се налазила није било упозорења о поплавама, систем је био врло неадекватан и лоше је функционисао. На поруци коју је донео пас стајало је: „Биће поплаве, попни се на неко високо место.” Али када и где? Осим тога, била је болесна, а поспана исцрпљеност која се проширила њеним телом након напада дрхтавице спречавала ју је да се сабере и устане.

Кад су се воде запениле са свих страна и прекриле све око ње, она се није предала, није се препустила бесној воденој стихији: био је то неодољиви инстинкт за животом једног створења,

његов трзај да побегне од нестајања... Чврсто стискајући своју мачку на грудима, попела се на највећи спрат зграде, на терасу, и заједно са преплашеним људима који су покушавали да побегну посматрала је воде које су напредовале рушећи препреке пред собом. Тада је помислила: „Значи, овако ће бити, овако ће доћи крај света, а и сведочење томе представља нешто.” Оно што се догађало посматрала је као на телевизији или у неком апокалиптичном филму. Није паничила, није осећала страх, нутрина јој се била скаменила. Само је мислила на своју мачку: Мачке нимало не воле да се квасе.

Кише, које су почеле након десетогодишње суше која је спалила цео свет, месецима су непрестано падале. Вести о катастрофи стизале су једна за другом са свих страна, а немоћни људи су гледали у очају и ужасу. Аустралија, која је, како се преноси, током велике суше изгубила половину својих ендемских животиња, сада се борила с поплавама. Суперсила Америка није се могла носити са кишама, њена инфраструктура је пропадала, струја је била искључена, комуникација се није могла успоставити, копнени и ваздушни саобраћај био је у прекиду, а стотине хиљада хектара шумског земљишта уништеног у пожарима током суше претворило се у језера. Од централне Азије до Африке, пешчане дине у пустињама које вековима нису виделе кишу, испирале су кишнице, пешчане пустиње претварале су се у камене пустиње, а местимично и у мочваре.

Није се знало да ли је овај потоп био еколошка катастрофа на коју се деценијама упозоравало, која се очекивала и које се плашило, или је то био резултат неког техничког квара или застоја у тестирању неког еколошког оружја суперсила које су већ неко време водиле сајбер-рат. Причало се да је кише покренуо један од зараћених блокова, чиме је, попут чаробњачког шегрта који није знао како да повуче воду назад, донео крај и за себе и за цео свет. Није било никаквог извора, никаквог поверљивог податка у који се могло веровати. Чињенице су цензурисане, кривљене, скриване од јавности, а информативно загађење још више је увећавало панику.

Након тога, пропале су глобалне комуникационе мреже, комуникација је почела да слаби, а након неког времена увелико је

била прекинута. Величанствена комуникациона револуција, то дигитално чудо којим сте једним кликом приступали свим информацијама и свим деловима света, након диктаторских препрека, овог пута поклекла је пред водом. Ни међународне организације, ни државе, ни људи нису били у стању да помогну једни другима. Нико ни од кога није имао користи. Био је то потоп већи и од Нојевог. Ово као да није била регионална, већ глобална катастрофа...

Док се с муком покушавала попети уз падину, размишљала је о причама о поплавама које јој је Адам – у стилу „дешавају се такве ствари” – причао на свој уобичајено миран начин и са лакоћом, кад год би из неког краја света стигле вести о јакој киши, поплавама, потопима. Говорио би: „Од сумерског Епа о Гилгамешу до три свете књиге три небеске религије, код античких Грка, у келтским еповима, у скандинавском епу Еда, у индијској Бхагавад гити, од Аљаске до Јужне Америке, од Аустралије до Ирана постоји на стотине прича о потопу.” Он би говорио да поплаве нису настале због превеликих киша, већ као резултат много дубљих цикличних промена, те да су велике поплаве, било у митским или историјским подацима, увек биле регионалног карактера.

Присећала се одломака из приповедања о Нојевом потопу у Постанку. Наишла је на овај текст док му је помагала да припреми излагање на тему „Еколошке катастрофе у верским текстовима” на некој еколошкој конференцији на којој су заједно учествовали.

„И рече Бог Ноју и синовима његовијем с њим, говорећи: ‘А ја ево постављам завет свој с вама и с вашим семеном након вас. И са свим животињама, што су с вама од птица, од стоке и од свега зверја земаљскога што је с вама, са свачим што је изашло из ковчега, и са свим зверјем земаљским. Постављам завет свој с вама, те отसेле неће ниједно тијело погинути од потопа, нити ће више бити потопа да затре земљу.’”

Адам је рекао да се ове речи у Постанку, које су Божја гаранција Његовим слугама, не појављују у наративима о Нојевом потопу у Библији и Курану. Рекао је да Бог у Библији и Курану ништа не обећава нити гарантује Својим робовима, већ их само

кажњава. Било је на стотине прича о потопу. Било је разноврсних прича о томе колико је дана и година падала киша, колико се људи и животиња укрцало на Нојеву барку, од тога где је брод пристао до питања зашто су богови сматрали потребним да казне људе потопом, али оно што је он хтео изнети у свом излагању јесте да је потоп увек био регионалног карактера, да се појављивао на различитим местима у различито време и да су они који су преживели катастрофу увек били изабраници које су богови благословили. Према Адамовом тумачењу, и у религиозним текстовима, и у митолошком приповедању, и у легендама, уништење човечанства потопом праћено је рођењем неког новог народа и преласком човечанства на неку нову фазу. Потоп није био мит о потпуном уништењу, већ референца на континуитет еволуције и на стално самообнављање универзума и човечанства. Његово излагање оцењено је интересантним, али превише оптимистичним и о њему се много расправљало.

Шта ли сада каже на ову тему? Овога људског катастрофа уопште не изгледа као регионална, а нимало није јасно ни који ће изабраници бити сачувани. Нема ни неког Бога који ће наредити: „О, Земљо, људиј воду своју, а ти, о, небо, њресити!“ Већина индустријализација, сујермен, хомо деус... Шта је остало од свега овога? Природа је јача од свих њих.

Оклизнула се, спотакла и коленима пала у блато. Хоћу ли моћи доћи до поља? Хоћу ли моћи доћи до њега? Ум јој је замагљен, збуњен, мутан, као да је попила превише. Иако су напади друхтанице попустили, јављали су се повремено. Изненађена је што још може стајати на ногама и што може ходати, иако се спотиче.

Питање без одговора код којег јој памет није од помоћи, ма колико се трудила: Како сам дошла овамо? Изгубљено време, изгубљена карика, изгубљено памћење. Борећи се са клизавим блатом, усправља се и поново наставља ходати.

Претпостављало се да се глобална катастрофа приближила, а знало се да ће, пре или касније, доћи до еколошког нестанка уколико се не предузму хитне мере опреза. Звона за узбуну већ су дуго звонила. Еколошке пројекције будућности до којих су дошли сви научници, упркос међусобним расправама, затим упозорења

еколога, протести еколошких активиста, *Деце климе, Побуњеника* *йрошив* *изумирања*, покрета *Сушра* је *йрекасно*, *одмах сада*, међународне *СОС светјске орјанизације* су трајали, али чак ни највећи песимисти нису могли предвидети да ће катастрофа доћи тако рано. Све масовније, распрострањеније и оштрије акције еколошких група, с једне стране, ударале су у зид индиферентности владајућих структура, а с друге стране ударале су у небригу маса које су говориле: „Ми ћемо издржати, издржаће и наша деца, наши унуци, наши праунуци и њихови унуци. А после... после, шта Бог дâ. Осим тога, ако се узме у обзир развој науке и технологије, немогуће је предвидети шта ће се догодити након једног миленијума.”

Помало смо се љутили на йесимистичка йророчанствa йласника кайасйрофе. Чак ни ја, која се убрајам у сйруку, нисам веровала да је циклични йериод од сйо хиљада йодина йолико йоранио и да се йлобално зайревање йриближило йачки без йоврайика.

Неуравнотежене и немерљиве промене температуре, загревање океана, почетак отапања ледене масе на половима, узаstopни периоди суше и кише, пораст и ширење природних катастрофа били су забрињавајући, али када су анализиране вредности стотина хиљада и десетина хиљада година уназад, оне су наговештавале да ће се то догодити у далекој будућности, а не од данас до сутра. Наравно, требало је без одлагања предузети мере, ако се овако настави, у наредних педесетак година елементарне непогоде биће све чешће, несташица воде може довести до ратова за воду, тајфуни и обилне кише у неким ће деловима света нанети велике штете, живот ће отежати и назадовати, али запаљење Земљине кугле или потпуни потоп није било нешто што се требало десити у неколико векова. *Тако сам мислила, йако смо мислили.*

Што се више успињала уз брдо, блата је било све мање. Овде су воде испрале блато и местимично је вирило криво камење. Присећала се: пут до насеља у којем је било неколико колиба био је поплочан камењем. Није био баш уредан, била је то изроварена стаза коју су направили сељани, али у то време до колиба се могло стићи циповима.

Колико сам йуша дошла овамо, колико смо се йуша срели у куш-ку сйена око найушйених дрвених колиба. Некад смо били сами,

некад са онима који долазе са друје сйране йланине, а некада са иле-
їалним издеїлицама које дисмо смо усїели йревесїи йреко їранице...
Више нишїа није имало смисла. Можда ни їада није имало сми-
сла. Да ли нисмо били свесно їоїа да је їо била аванїура коју смо
сами сйворили и у коју смо сами веровали?

Не, није желела тако мислити, није желела веровати у то.

Ако је све било бесмислено, зашїо сам се їолико борила да се
одржим у живоїу, зашїо се нисам йрейусїила їойлави и зашїо,
као осїали, нисам однешена, зашїо сам се уздала у Децу с їсима и
дошла овамо?

Сећала се пастрмки које су покушавале да дођу до извора ка-
ко би полегле икру. Видела је то у неком документарцу. Њихово
пливање уз ток пенушавог потока; као да то није било довољно,
морале су савладати и водопаде који су падали са висина. Када је
реч о водопадима, хиљаде пастрмки скакале су по неколико мета-
ра, излазиле из воде и летеле. Била је фасцинирана инстинктом
преживљавања. Очувати врсту, сачувати живот по сваку цену: то
је примарни закон природе...

Хода тетураво, пажљиво газећи по клизавом разбацаном ка-
мењу изглављеном из свога лежишта. Сад је мало лакше пружити
корак, али она се и даље мучи, скоро је истрошена од умора.

Право је чудо да сам усїела доћи догде. Не їреба да клонем и
осїанем овде сада, морам да исфорсирам себе. Кад бих само моїла
доћи до їоре, кад бих само моїла сїићи до Њеїа!

Престала је киша која је падала месецима, али у сред дана
владао је мрак. Да ли је било подне, или јутро? Више није постоја-
ла мера за време. Застала је на тренутак и погледала у небо. Као да
на врху брда, међу оловним облацима постоји неки процеп. Врх
бодежа забијеног у тамне облаке отворио је црвену рану у небес-
ком наручју. Можда је сунце залазило, јер поплава није утасила
сунце!

Плашила се да не добије неку наду. Да ли је готово? Да не до-
лази нешто још горе? Да ли је катастрофа поштедела ову област?
Ово је подручје бола, рата, крви, зулума. Колевка свих зала и свих
чуда у којој човек више никада неће опростити Богу који га не
штити, који га не чува, у којој је Бог демонизован, у којој је ђаво

Бог, која је колевка свих божанстава, свих вера и Господара, и А-лаха, која је земаљски рај и пакао...

Из црвене ране отворене на небу, један светлосни снап попут стреле падао је на поцинковани кров дрвене колибе наслоњене на стрму стену. Или је то била кап крви. Лепршање крила птице чије је срце заробљено на грани. Бори се повремено, безизлазно, беспомоћно. Што се више приближава колиби, на груди јој, као ватрена лопта, заседају узбуђење, нада, страх и паника. Као да ће проћи кроз грло и искочити из уста. Стискала је зубе. Обузима је неоодољива жеља за повратком којој се тешко може одупрети. Куда? Усред воде, у ток поплаве, међу мртве? Нема где да побегне.

Гласник је рекао да ће Га тамо наћи, али није јој рекао: „Он чека.” Желела је да јој каже да је чека. Је ли још увек тамо? Колико је свестан да је, не само он, него сви, да је све, да је Човек поражен у овој јазбини у којој се крије? Шта му и колико деца-гласници могу пренети? Чег а колико су свесни они у свом властитом чудесном универзуму? Где им је место у стварности? Колико су њихове стварности стварне? Шта је са мојом стварношћу?

Често су расправљали о овој теми. Адам би говорио да оно што покушавамо да урадимо није да променимо перцепцију стварности, већ саму стварност. Јер, у овом добу у којем је убијена истина, неправда, несавесност и зло постали су стварност света.

Нисмо моћли иреокренућии нејраведну, округну, злонамерну стварност, нисмо имали снаге за то. Штавише, порађени смо од створане ванстварних диктатура, које представљају убице истине, и постојали смо заробљеници лажног света, виртуелне стварности, коју су оне створиле. Али, изгледа да је снага природе постојала оно што ми нисмо моћли. Природа се свети тако што пред собом јони све, и добро и зло, и постојао под воду вишемиленијумско наслеђе. Као што је ко зна колико пута чинила милионима година уназад...

Велике научене речи, стереотипни коментари. Шта значи то да се природа свети? Шта су то људи учинили природи пре постојања хиљада, милиона година, што је изазвало глобалне катастрофе? Људи тада нису ни постојали. Многа жива бића су изумрла док се дошло до људског доба. Ни диносаурусе није уништио човек! Шта фосили морских створења раде на врховима планина? Шта рећи за фосиле алми на Арктику?